

“Semmosia pieniä arvokkaita hetkiä”

Vaikeavammaisen lapsen vuorovaikutuksen tukeminen
ERHO-yksikössä

Johanna Jalaistus
Liina Papinsaari

OPINNÄYTETYÖ
Toukokuu 2022

Sosionomin tutkinto-ohjelma
Varhaiskasvatuksen opettaja

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosionomi
Varhaiskasvatuksen opettaja

JALAISTUS, JOHANNA & PAPINSAARI, LIINA:
"Semmosia pieniä arvokkaita hetkiä"

Vaikeavammaisen lapsen vuorovaikutuksen tukeminen Erho-yksikössä

Opinnäytetyö 44 sivua, joista liitteitä 3 sivua
Toukokuu 2022

Opinnäytetyössä tarkastellaan vaikeavammaisille lapsille tarkoitetun päivähoitopaikan, Erho-yksikön toimintaa. Yhteistyössä yksikön kanssa opinnäytetyön aiheeksi, tarkoitukseksi ja tavoitteeksi valikoitui lapsen ja ohjaajan välinen vuorovaikutus sekä ne eri menetelmät, joilla tuetaan lasten ja aikuisten välistä kommunikaatiota ja vuorovaikutusta.

Tutkimustapoina opinnäytetyössä käytettiin havainnointia sekä teemahaastatteluja. Opinnäytetyössä havainnoitiin lasten ja ohjaajien välistä vuorovaikutusta sekä eri menetelmiä, joilla niitä tuetaan. Haastatteluissa kerättiin työntekijöiden kokemuksia yksikön toiminnasta sekä siitä mitkä tekijät heidän mielestään edesauttavat vuorovaikutusta ja mitkä tekijät taas heidän mielestään haittaavat ja haastavat vuorovaikutustilanteita. Opinnäytetyössä esitellään konkreettisia menetelmiä, joilla lapsen vuorovaikutusta aikuisiin ja toisiin lapsiin tuetaan. Opinnäytetyön sisältö on hyödyllinen Erho-yksikön uusille työntekijöille sekä opiskelijoille, jotka tekevät harjoittelujaan Erho-yksikössä.

Opinnäytetyön tutkimustuloksiksi nousivat edesauttavina keinoina muun muassa lasten ja ohjaajien välisessä vuorovaikutuksessa kiireettömyys, ohjaajien lasten välinen katsekontakti sekä ohjaajien kyky lukea tilanteita. Haastavina ja haittavina koettiin muun muassa kiire, lapsen kipu, ympäristöstä johtuvat häiriöt sekä lapsen reagoimattomuus.

Vaikeavammaisen lapsen kohtaamiseen tulee siis olla riittävästi aikaa, jotta aikuinen voi taata lapselle kokemuksen onnistuneesta vuorovaikutuksesta. Ohjaajien on kuitenkin opittava sietämään epävarmuutta siitä, etteivät he voi koskaan olla täysin varmoja siitä, miten vaikeavammaisen lapsi ottaa vastaan heille tarjotut aistiärsykkeet. Ohjaajien on tulkittava lapsen pienen pieniä eleitä ja ilmeitä tulkitakseen lapsen tunnetiloja.

Jatkokehitysideana voisi tuottaa ohjekirjan vuorovaikutuksesta tulevia työntekijöitä sekä opiskelijoita varten.

Asiasanat: vuorovaikutus, vaikeavammaisuus, lapsi

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Bachelor of Social services
Early childhood education

JALAISTUS, JOHANNA & PAPINSAARI, LIINA

“Small valuable moments”.

Supporting the interaction of severely disabled child in Erho-unit.

Bachelor's thesis 44 pages, appendices 3 pages
May 2022

The thesis examines the operation of the Erho unit, a daycare for severely disabled children. In cooperation with the unit, topic, purpose and goal of the thesis was selected to be the interaction between the child and the supervisor and different methods used in the Erho unit to support children's communication and interaction.

Observation and thematic interviews were used as research methods in the thesis. The interviews gathered the employees' experiences of the unit's operations and which factors they think facilitate interaction and which factors they think hinder and challenge interaction situations.

According to results unhurried encounter, eye contact and supervisors ability to read situation were the most important positive factors in successful interaction. The rush, the child's pain, the disturbances due to the environment and the child's unresponsiveness were perceived as challenging effects.

There must be enough time for encounters with child so that the adult can guarantee the child an experience of successful interaction. However, supervisor must learn to tolerate the uncertainty that they can never be completely sure how child will receive the sensory stimulations offered to them. Supervisor must read the child's small gestures and expressions.

As a further development idea, a manual on interaction could be produced for future employees.

Keywords: interaction, severe disability, child

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	5
2	ERHO- YKSIKÖSTÄ	6
	2.1 Toiminta ja tilat	6
3	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	9
	3.1 Kehitysvammaisuus ja sen ilmeneminen.....	9
	3.2 Kehitysvammaisen lapsen oppiminen ja oppimisympäristö.....	11
	3.3 Vuorovaikutus	12
4	TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	15
	4.1 Tarkoitus ja tavoite	15
	4.2 Tutkimuskysymykset	15
5	MENETELMÄT JA AINEISTON HANKINTA.....	16
	5.1 Havainnointi ja sen dokumentointi.....	16
	5.2 Haastattelu, sen nauhoittaminen ja litteröinti.....	19
6	HAASTATTELUISTA NOUSSEITA MIETTEITÄ.....	21
	6.1 Voimauttava vuorovaikutus toiminnan perustana.....	21
	6.2 Kaikkea kokeillaan, jotta jokainen löytäisi tavan vaikuttaa ja olla vuorovaikutuksessa.....	22
	6.3 Herkkyys ja havainnointi kyky auttaa huomaamaan lapsen aloiteteet 24	
	6.4 Tärkeintä on kuunnella ja olla läsnä	26
	6.5 Kiire ja kipu.....	28
7	HAVAINNOINTI	30
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	40
9	POHDINTA	42
	9.1 Opinnäytetyöprosessi.....	42
	9.2 Ammatillinen kasvu	42
	9.3 Jatkokehitysideat.....	43
	LÄHTEET	45
	LIITTEET.....	47
	Liite 1. Havainnointi runko.....	47
	Liite 2. Haastattelun runko	48

1 JOHDANTO

Vammaisilla lapsilla on lähtökohtaisesti samat tarpeet kuin muillakin lapsilla. Vammaisten lasten ihmisoikeuksien perustana ovat sekä lapsen oikeuksien sopimus että vammaissopimus. Lapsen mahdollisuus ilmaista itseään ja saada näkemyksensä huomioon otetuiksi ovat olennaisia edellytyksiä lapsen ihmisoikeuksien toteutumiseksi. Kuitenkin siihen, miten ihmisoikeudet tosiasiallisesti lasten elämässä toteutuvat, vaikuttavat useat eri tekijät yhteiskunnassamme. Vammaisia lapsia on kohdeltava nimenomaan lapsina. Ai-kuisille, edes vammaisille aikuisille, tarkoitetut palvelut eivät läheskään aina ole heille sopivia. Toisaalta vammaiset lapset kuitenkin usein tarvitsevat yleisten lapsille tarkoitettujen palvelujen lisäksi erityispalveluja voidakseen elää normaalia elämää muiden lasten tavoin (Ahola & Pollari 2018,1).

Halusimme lähteä tarkastelemaan vaikeasti vammaisille lapsille tarkoitettuja palveluita. Törmäsimme Erho-yksikköön, jonka toiminta vaikutti kiinnostavalta ja uniikilta palvelulta Tampereella. Kiinnostuimme yksiköstä ja lähdimme tutustumaan toimintaan. Toiminta on tarkoitettu kohdistetusti pelkästään vaikeasti vammaisille varhaiskasvatusikäisille lapsille sekä alle 18-vuotiaille vaikeasti vammaisille nuorille. Tässä opinnäytetyössä tarkastelemme vain varhaiskasvatusikäisten lasten ryhmän toimintaa Erho-yksikössä. Integroituja ryhmiä on yhä useammassa päiväkodeissa, jossa sekoittuvat eri tuentarpeiset lapset. Yhä useammassa niin sanotussa tavallisessa päiväkotiryhmässä on erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Odotamme mielenkiinnolla, millaisena näyttäytyy päiväkotiryhmä, joka on tarkoitettu vain vaikeasti vammaisille erityistä tukea ja hoitoa tarvitseville lapsille.

2 ERHO- YKSIKÖSTÄ

Tarve ja idea tämän päättötyön tekemiseen lähti Erho-yksikön työntekijöiden kiinnostuksesta omaa työskentelyään ja sen toimintatapoja kohtaan. Työskennellessään vaikeasti kehitysvammaisten lasten kanssa, jotka eivät itse kykene tuottamaan sanallista ilmaisua, työntekijät pohtivat usein, miten vastata lapsen non-verbaaliseen kommunikointiin ja miten ymmärtää ja tulkita sitä parhaiten. Tällä hetkellä Erho-yksikössä on käytössä muun muassa voimauttavan vuorovaikutuksen malli sekä arjessa lasten kommunikaatiota ja vuorovaikutusta tuetaan erilaisien aisteja herättelevien tuokioiden avulla. Erhon arvoja ja toiminnan tärkeimpiä elementtejä ovat läheisyys, kohtaaminen, yksilöllisyys, katsekontakti ja kiireettömyys (Tampereen kaupunki, Erho-yksikön esite).

2.1 Toiminta ja tilat

Erho-yksikön kohderyhmä ovat lapset ja nuoret, joilla on erityisen vaativaa hoitoa tarvitseva pitkäaikaissairaus tai vamma ja joita ei voida hoitaa muiden olemassa olevien palveluiden kautta (Tampereen kaupunki, Erho-yksikön esite). Erho-yksikön varhaiskasvatusryhmän toiminnan perustana on valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma sekä vammaislaki.

Opetus, kasvatus ja hoito perustuu pitkälti aistielämysten antamiseen. Tilat on suunniteltu huomioiden lasten erityistarpeet. Ryhmällä on käytössään isompi ryhmätila sekä aistihuone (Kuva 1). Isompien lasten ryhmätila/luokkahuone on varhaiskasvatuspuolen ryhmän viereinen tila ja käytössä myös heille tarvittaessa. Molemmilla ryhmillä on käytössä yhteinen tilava inva-wc/hoituhuone, jossa on myös mahdollista mm. kylvettä lapsia tarvittaessa. Ryhmätilassa on lapsille moottoroidut sängyt, jossa he voivat levätä ja nukkua päivän aikana. Tilassa on myös katosta roikkuva henkilönostin. Aistihuoneessa osa lapsista nukkuu päiväunia, huonetta käytetään myös monipuolisesti erilaisiin aisteja stimuloiviin tuokioihin (Kuva2). Huoneessa on eri värisiä valoja, kankaita ja pehmeitä patjoja. Ryh-

mättilassa on myös ruokailupöytä, leikkialue ja kosketusnäyttö-tv, jota lapset voivat käyttää esimerkiksi piirtämiseen tai videoiden katsomiseen. Lasten kanssa ulkoillaan lähimaastossa lasten ehdoilla. Pyörätuolien ja rattaiden kanssa pääsee metsään ja omassa pihassa lapset voivat esimerkiksi keinua "hämähäkki-keinussa" tai pelata pyörätuolijalkapalloa.

Ryhmässä on tällä hetkellä 7 lasta, 5 hoitajaa ja 1 varhaiskasvatuksenopettaja. Yksikössä on myös kouluikäisten lasten luokka. Luokassa on yksi erityisopettaja ja 5 hoitajaa. Tällä hetkellä kaikki ryhmän lapset ovat vaikeasti kehitysvammaisia. Yksikön toimintaa ohjaa yksikönjohtaja. Varhaiskasvatuksenopettaja suunnittelee ryhmän toiminnan yhdessä lastenhoitajien kanssa. Yksikönjohtaja keskittyy lähinnä hallinnollisiin tehtäviin ja on pedagogisena tukena tiimille. Kaikki lapset eivät ole päivittäin Erhossa joten ryhmän koko vaihtelee usein.

Erhon toiminta on hoidollisesti, pedagogisesti sekä kuntoutuksellisesti suunniteltua. Toiminnassa huomioidaan mm. vaihtoehtoiset kommunikaatiomenetelmät, strukturoitu päiväjärjestys sekä liikkumisen apuvälineet. Erho vastaa vaativasta hoidosta ja huolenpidosta lapsen elämänkaaren kaikissa vaiheissa myös akuuteissa tilanteissa. Joustavat hoitojärjestelyt yksikössä tai tarvittaessa kotihoitona, järjestyvät yhteistyönä neuvotellen perheiden kanssa.

Kuva 1. Aistihuone

Kuva 2. Aistihuone päiväuni aikaan

3 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

3.1 Kehitysvammaisuus ja sen ilmeneminen

Suomen kehitysvammalain mukaan henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi on oikeutettu erityishuollon palveluihin (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 15–16). Kehitysvammaisuus määritellään usein tilana, jossa henkilön älylliset rajoitukset vaikeuttavat hänen sopeutumistaan ympäröivään yhteiskuntaan (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 25).

Kehitysvammaisuus ilmenee yleensä jo varhaislapsuudessa ja se vaikuttaa suoraan lapsen toimintakykyyn. Keskeisintä siinä on älyllisen päättelykyvyn häiriö ja toisinaan siihen liittyy myös muita kehityksellisiä häiriöitä, liitännäisvammoja ja -sairauksia (Pihlaja & Viitala 2012, 288). Lapsi saattaa myös saada kehitysiässä sairauden tai vamman, joka johtaa lopulta kehitysvammaisuuteen (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 109).

Kehitysvamma ilmenee lapsella laaja-alaisesti; Sosiaaliset, kielelliset, älylliset, motoriset, omatoimisuustaidot ja tarkkaavaisuus sekä havaintojen teko ympäristöstä eivät kehity lapsella samalla tavoin kuin lapsilla, joilla ei ole kehitysvammaa. Nykypäivänä kehitysvammaisuutta ei enää pidetä lapsen muuttumattomana ominaisuutena vaan se ymmärretään ennemminkin lapsen toimintakyvyn ja hänen toimintaympäristönsä väliseksi suhteeksi (Pihlaja & Viitala 2019, 289).

Vammaisen lapsen kohdalla tulee huomioida hänen sosiaalinen toimintakykynsä. Sosiaalinen toimintakyky pitää sisällään

- *vuorovaikutustaidot*
- *yhteiskunnan ja yhteisöjen elämän seuraamisen*
- *omien oikeuksien tuntemisen ja yhteiskunnallisten velvollisuuksien hoitamisen*
- *kyvyn osallistua toimintaan ja kokea yhteisöllisyyttä*

- *kyvyn keskustella ja ottaa kantaa.*

Lähtökohtana tulee olla lapsen omien voimavarojen käyttäminen eikä hänen puolestaan tekeminen sosiaalisissa tilanteissa. Lapsen kyvyt tulee suhteuttaa oikealla tavalla vaatimustasoon (Kari, Laakso, Niskanen & Seppänen 2020, 185–186).

Varhaiskasvattajan tulee pyrkiä kehitysvammaisen lapsen kanssa dialogiseen vuorovaikutukseen. Dialogisessa vuorovaikutuksessa hoitajan tärkeimpänä tavoitteena on hänen ja kehitysvammaisen lapsen yhteisen ymmärryksen rakentuminen. Hoitajan on hyvä vuorovaikutuksen aikana osoittaa suurta kiinnostusta lapsen tuottamia äänneitä ja mahdollista puhetta kohtaan. Lapsen hoitajan tulee mukautua keskustelun kulkuun ja näin antaa mahdollisuus lapsen kuulluksi tulemiseen. Hoitajan tulee tukea ja kannustaa lasta ilmaisemaan omia mielipiteitään niin että lapsi kokee, ettei ole väärä mielipiteitä. Lapsen äänneiden ja mahdollisen puheen toistaminen tukee lasta käsittämään paremmin omia ajatuksiaan sekä tunnistamaan tunteitaan. Hoitajan tehtävänä on myös varmistaa keskustelun aikana, että hän ja lapsi ovat tasa-arvoisia keskustelijoita. (Kari ym 2020, 185–186.)

Kari ym. 2020 mukaan kuntoutuksen tärkein työkalu on vuorovaikutus. Hoitajalla tulee olla erityistä herkkyyttä huomioida eri aistikanavat, rajoitukset ja lapsen mahdollisuudet kontaktin rakentamiseen. Hoitajan on havaittava lapsen ilmaukset, oivallettava ne, osattava tulkita niitä sekä reagoida niihin. Vuorovaikutus kehitysvammaisen lapsen kanssa edellyttää yhteisen kommunikaatiotavan löytämistä, lapsen näkökulmaan asettumista sekä lapsen kunnioittamista. Lapsen vuorovaikutusta ja sosiaalisia suhteita tuetaan samalla kunnioittaen hänen itsemääräämisoikeuttaan. Lapsen vamman ei saisi antaa määritellä häntä vaan hänet tulisi kohdata kokonaisena ihmisenä. (Kari ym 2020, 185–186.)

3.2 Kehitysvammaisen lapsen oppiminen ja oppimisympäristö

Oppimisella ja sillä millaista tukea lapsi oppimiseensa saa on erittäin suuri merkitys lapsen kehittymiselle. Vammaisuus aiheuttaa lapselle oppimisen hidasteita, joihin hän tarvitsee tukea ja ohjausta osaavimmilta vertaisiltaan ja asiantuntijoilta. Lapsen tulee saada oppimiseensa haasteita ja näiden haasteiden tulee olla oikeassa suhteessa lapsen kehitysvammaan; toisaalta ei liian helppoja, jolloin lapsi ei oppisi mitään ja toisaalta ei myöskään liian vaikeita, jotta lapsen mielenkiinto tehtävää kohtaan säilyy (Pihlaja & Viitala 2019, 290). Oppimisen lähtökohdaksi voidaan ottaa näkökulma, jossa lapsen puutteet pyritään kääntämään taidoiksi. Lapsi yleensä oppii vuorovaikutuksessa osaavamman henkilön kanssa, joten vuorovaikutus oppimisessa on keskeisintä (Pihlaja & Viitala 2019, 295).

Vammaisuuden lapselle tuomat haasteet ilmenevät usein tavallisissa arkipäiväisissä tilanteissa. Hän saattaa kohdata monia yllättäviä tilanteita, joita hän ei ymmärrä. Tämän vuoksi lapsi saattaa vaatia, että kaiken tulisi aina tapahtua samassa järjestyksessä ja aina samalla tavalla. Tällöin lapsi tarvitsee oppimisympäristön, jossa opetuksen eri elementit on strukturoitu. Näitä elementtejä ovat esimerkiksi oppimisympäristö, vuorovaikutus ja aika sekä opetuksen sisältö (Pihlaja & Viitala 2019, 295–296).

Eira Suhonen kirjoittaa kirjassa *Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa*, kuinka nykytietämyksen valossa voidaan havaita lapsen erityisen tuen tarve jo hyvin varhaisessa vaiheessa. Tämä on mahdollista koska tieto kehityksen biologisesta perustasta sekä aivojen muovautuvuudesta on lisääntynyt. Näin ollen erityisen tuen kuntouttavien toimenpiteiden tarve alle 3-vuotiailla on lisääntynyt. Päivähoitoon osallistumista käytetään yhtenä kuntouttavana menetelmänä. Erityistä tukea tarvitsevan lapsen suositellaan aloittavan päivähoito jo taape-roiässä. Toimiminen vertaisryhmässä sekä osallistuminen varhaiskasvatustoimintaan katsotaan edistävän lapsen kehitystä ja oppimista (Alila & Parrila toim. 2011, 94).

Lapsen kokonaisvaltainen tuki mahdollistetaan parhaalla mahdollisella tavalla toimivalla yhteistyöllä, johon sitoutuvat sekä lapsen huoltajat että lapsen hoitopaikan henkilökunta (Ahonen 2017, 157). Toisinaan lapsen tuen tarve voi olla niin suuri, että lapsen hoitopaikassa lapsiryhmän kokoa täytyy pienentää ja aikuisten määrää vastaavasti lisätä. Jos tuen tarpeeseen ei voida vastata riittävästä, voidaan tukea järjestää lapselle erityisryhmässä (Ahonen 2017, 160). Erho-yksikön toiminta on räätälöity lasten erityisten tarpeiden mukaan, joihin perus- tai integroidut varhaiskasvatusryhmät eivät pysty vastaamaan.

3.3 Vuorovaikutus

Lapsen, henkilöstön ja ympäristön keskinäinen vuorovaikutus nähdään eniten varhaiskasvatusta määrittävänä tekijänä. Vuorovaikutus muodostaa sosiaalisen ympäristömme ytimen. Ihminen määrittää itseään usein vuorovaikutuksen kautta. Osallisuus on keskeinen osa lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta. Osallisuus esiintyy myös varhaiskasvatuksen perusteissa, jossa määritellään, että lapsi tulee kohdata arvostavasti, lapsen ajatukset on tultava kuulluksi sekä lapsen aloitteisiin on vastattava, jotta vahvistettaisiin osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja (Ahonen 2017, 68). Pienten lasten kanssa korostuvat nonverbaaliset viestit (Ahonen 2017, 78–79). Vuorovaikutuksen nonverbaalinen ulottuvuus näkyy esimerkiksi henkilön kehon asennoista, eleistä, ilmeistä, äänensävyistä, äänenpainoista ja jopa fyysisestä etäisyydestä, jolle hän asettuu toisista ihmisistä (Ahonen 2017, 58.) Dialogi pienen lapsen kanssa koostuu kehonliikkeistä ja ääntelyrytmin muutoksista. Normaalisti kehollinen ilmaisu väistyy vauvaiän jälkeen kielen alkaessa kehittyä. Vaikeasti kehitysvammaisilla lapsilla kehollisen ilmaisun vaihe on kuitenkin pitkä ja osalla se säilyy läpi elämän keskeisimpänä ilmaisun tapana. Tämän ymmärtäminen ja kehollisen ilmaisun käyttäminen on vaikeasti kehitysvammaisen lapsen hoitajille tärkeää. Kosketus ja katsekontaktiympäristön välittävät sosiaalisia ja emotionaalisia merkityksiä ja niiden kautta voidaan ilmaista kiinnostuksen kohteita. Keholliset kokemukset jäävät kehon muistiin. Vuorovaikutus voi olla hyvin hienovaraista ja sitä tulee havainnoida tarkasti (Kari, Laakso, Niskanen & Seppänen 2020, 186).

Se mitä viestimme kehollamme, katseellamme ja äänensävyllämme, kertoo lapsellemme aikeistamme paljon enemmän kuin ääneen lausutut sanat. Vuorovaikutuksen avulla lapsi pääsee todella osalliseksi erilaisiin sosiaalisiin yhteisöihin (Ahonen 2017, 59).

Lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja siitä, että heidän aloitteisiinsa vastaan, ovat tärkeitä vuorovaikutustaitojen kehittymisen kannalta. Keskeistä on, että henkilöstön sensitiivisyys ja reagointi myös lasten non-verbaaleihin viesteihin. Kannustamalla lapsia kommunikoimaan henkilöstön ja toisten lasten kanssa tuetaan vuorovaikutustaitojen kehittymistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 37).

Vuorovaikutustilanteet, joissa leikki on läsnä ovat lapselle tärkeitä. Näissä tilanteissa aikuinen ilmaisee omilla eleillään ja viestinnällään hyväksyvänsä lapsen ja ymmärtävänsä mitä lapsi tekee. Aikuisen tulee antaa jatkuvasti myönteistä palautetta lapselle hänen tekemistään aloitteista ja toiminnasta. Lapsi tarvitsee varhaiskasvatuksen ammattilaisen tukea, koska lapsi ei välttämättä kykene kehittymään itsekseen leikkimällä (Pihlaja & Viitala 2019, 296). Lapsen saadessa leikkimahdollisuuksia ja -kokemuksia hänen edellytyksensä itsenäiseen ja yhteiseen leikkiin muiden kanssa kasvavat (Pihlaja & Viitala 2019, 280). Ohjatun leikin tavoite on suorittaa toimintoja, joita lapsi ei vielä todellisissa tilanteissa kykene suorittamaan. Toisaalta kyseessä on myös lapsen itsenäisyyden tukeminen. Aikuisen tehtävänä ohjatussa leikissä on ohjata ja auttaa lasta rajoittamatta hänen itsenäistä toimintaansa (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 197). Leikin kautta lapsi oppii tärkeitä vuorovaikutustaitoja.

Yksi vaikeasti kehitysvammaisten lasten vuorovaikutusta tukevista malleista on voimauttava vuorovaikutus. Siinä aikuinen mukauttaa omaa käyttäytymistään, katsettaan, ääntään ja olemuskieltään lasta kiinnostavaksi tehden leikkien samaa asiaa kuin lapsi tekee. Lapsen johtaessa tilannetta aikuinen tekee havaintoja ja vastaa lapsen tekemiin asioihin. Mallin tarkoituksena on vahvistaa lapsen kommunikoinnin perustaa, itseluottamusta ja vuorovaikutussuhdetta hoitajan kanssa.

Voimauttavan vuorovaikutuksen kautta on mahdollista oppia katsekontaktin, eleiden ja ilmeiden, äänteiden ja toiminnan vuorottelua (Kari, Laakso, Niskanen & Seppänen 2020, 187).

4 TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

4.1 Tarkoitus ja tavoite

Tämän opinnäytteen tavoitteena on tutustua Tampereella toimivan Erho-yksikön toimintaan, tarkastella yksikön toimintaa havainnoimalla sekä myöskin haastatteleamalla työntekijöitä. Tarkoituksena on erityisesti tarkastella, kuinka yksikössä toteutuu vaikeasti kehitysvammaisten lasten vuorovaikutuksen tukeminen. Tavoitteenamme on kartoittaa erilaisia vuorovaikutuksen toteutumisen edistäviä keinoja, joita Erho-yksikön arjessa käytetään. Sen lisäksi, että rikastamme omaa ammatillista osaamistamme koemme, että opinnäytetyömme voi tuoda myös hyödyn esimerkiksi Erhon uusille työntekijöille tai opiskelijoille. Tutkimuksen tavoitteena on löytää myös mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

4.2 Tutkimuskysymykset

Ensimmäinen tutkimuskysymyksemme on;

1. Millaisin keinoin vaikeavammaisen lapsen vuorovaikutusta tuetaan?

Toinen tutkimuskysymyksemme syventää ensimmäistä tutkimuskysymystämme;

2. Millaisia kommunikointia tukevia menetelmiä käytetään Erho-yksikössä?

5 MENETELMÄT JA AINEISTON HANKINTA

Tämän opinnäytetyön pohjana on käytetty havaintoja, joita olemme tehneet tutustuessamme Erho-yksikön toimintaan peilaten niitä lähteistä saamaamme teoriaan. Havaintoja olemme tehneet kahtena päivänä suunnitelmaa tehdessämme ja opinnäytetyötä kirjoittaessamme menemme syventämään havaintojamme vielä lisää Erho-yksikköön. Havainnoinnin lisäksi haastattelimme Erho-yksikössä työskentelevää Yksikönjohtajaa, varhaiskasvatuksenopettajaa sekä kahta hoitajaa. Haastattelutyypinä käytimme puolistrukturoitua haastattelua, jossa kysymykset olivat kaikille samat, mutta haastateltavat saivat vastata kysymyksiin omin sanoin (Valli & Aaltola toim. 2015, 29). Näin annoimme haastateltavillemme vapauden vastata omalla tavallaan ja omin sanoin.

Haastattelu voidaan toteuttaa joko yksilöhaastatteluna, parihaastatteluna tai ryhmähaastatteluna (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 210). Päädyimme omassa työssämme käyttämään yksilöhaastattelua, jonka koimme tarkoituksen mukaisimmaksi. Haastatteluista kolme toteutettiin tietokoneen välityksellä vallitsevan koronatilanteen takia, joten nauhoituksen sujuvuuden kannalta oli parasta tehdä haastattelut yksilöhaastatteluina. Yhden haastatteluista teimme perinteisesti kasvokkain, mutta tämäkin haastattelu oli yksilöhaastattelu, jonka koimme mielekkäimmäksi tutkimuksemme kannalta.

5.1 Havainnointi ja sen dokumentointi

Haastattelun avulla saadaan selville mitä haastateltavat ajattelevat, tuntevat tai uskovat, mutta se ei kerro mitä todella tapahtuu. Havainnoinnin eli observation avulla voidaan todentaa toimivatko haastateltavat oikeasti niin kuin sanovat. Havainnoinnin avulla voidaan saada välitöntä ja suoraa tietoa yksilöiden ja ryhmien toiminnasta ja käyttäytymisestä (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 212–213). Havaintoja tekemällä on tarkoitus löytää ratkaisu ja saada aineistoa tietyn ongel-

man tai ilmiön tekijöistä. Havainnointi mahdollistaa muita tutkimusmenetelmiä paremmin saadun tiedon kytkemisen sen kontekstiin. Toisinaan halutun tiedon ollessa monipuolista ja sisältäen lukuisia yksityiskohtia, ei sitä ole mahdollista kertoittaa muuten kuin havainnoimalla. Esimerkiksi riittävän syvällistä tietoa ei lasten päiväkodin arjesta saa kunnolla muuten kuin havainnoimalla, koska arki päiväkodissa on niin monimuotoista. Havainnointitietoa on myös helppo yhdistää muulla tavoin kerättyyn aineistoon, kuten haastatteluaineistoon. Tällä tavoin haastatteluaineistosta voidaan saada havainnollisempaa ja kuvailevampaa tietoa (Valli & Aaltola toim. 2015, 146–150).

Havainnointia voidaan käyttää tiedon keruuseen lapsen vahvuuksista, taidoista ja tuen tarpeista. Tämän pohjalta voidaan toimintaa suunnitella lapsilähtöisesti. Tämä takaa sen, että jokainen lapsi voi saada mahdollisuuden itselleen sopivaan ja tarpeelliseen kasvatukseen, hoitoon, hoivaan ja opetukseen. Havainnoinnin tarkoituksena ei ole löytää lapsen kehitykseen liittyviä ongelmia vaan pyrkiä objektiivisesti havainnoimaan lapsen kehitystä kokonaisvaltaisesti (Koivunen & Lehtinen 2015, 12–17). Havainnointi on erinomainen menetelmänä tutkia vuorovai-
kutusta sekä myös kun tutkittavilla on kielellisiä ongelmia kuten vaikea kehitysvamma (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 213).

Käytettäessä havainnointia tutkimusmenetelmänä on hyvä huomioida havainnoinnin eri asteet. Nämä asteet vaihtelevat piilohavainnoinnista osallistuvaan havainnointiin. Erot liittyvät suoraan tutkijan rooliin sekä hänen havainnointimahdollisuuksiinsa. Piilohavainnoinnissa pyritään saamaan tutkittavat unohtamaan heidän olevan havainnoinnin kohteena tai havainnoimaan heitä heidän tietämättään. Tämä voidaan toteuttaa esimerkiksi joukkoliikenteessä tarkkailemalla kanssa matkustajia. On myös tavallista, että tutkittavat tietävät, että heitä tarkkaillaan, mutta tutkija pysyy silti sivussa vain tarkkailijan roolissa. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu ajoittain aktiivisesti tutkittaviensa toimintaan ja ajoittain jättäytyy tarkkailijan rooliin (Valli & Aaltola toim. 2015, 151–152). Omassa tutkimuksessa tutkittavamme tiesivät meidän tarkkailevan heitä ja tiedostivat meidän läsnäolomme, mutta emme osallistuneet tutkittaviemme arkeen juurikaan millään tavalla vaan pitäydymme tarkkailijan roolissa.

Havainnointia voidaan pitää prosessina, joka alkaa havainnoinnista ja dokumentoinnista, etenee sitten analysoinnin ja tulkinnan, toiminnan suunnittelun ja toteutuksen sekä tarvittavien tukitoimien suunnittelun kautta arviointiin ja lopulta toiminnan kehittämiseen (Koivunen & Lehtinen 2015, 15). Tutkimuksen ydinasiana voidaan pitää kerätyn aineiston analyysiä, tulkintaa ja johtopäätöstä. Analyysivaiheessa selviää, millaisia vastauksia asetettuun ongelmaan saadaan (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 221). Ennen havainnoinnin aloitusta on päätettävä, miksi havainnoidaan, mihin saatua tietoa käytetään, mitä havainnoidaan, milloin havainnoidaan, mitä havainnoidaan ja kuka havainnoi (Koivunen & Lehtinen 2015, 33).

Tämän lisäksi havainnoinnin tulee olla loogista ja systemaattista, dokumentoinnin tulee olla yksityiskohtaista, tulosten tulee perustua tosiasioihin, dokumentoinnin on oltava tarkkaa ja täsmällistä, havainnoijalla ei saa olla ennakoasenteita eikä arvostelevaa asennetta sekä kaiken toiminnan tulee olla luvanvaraista, puolueetonta ja ehdottomasti luottamuksellista (Koivunen & Lehtinen 2015, 63–64). Havainnointi ei saa olla pelkästään tutkijan muistinvaraista, koska muisti ei ole kovinkaan luotettava tiedon tallentamiseen tarkoitettu väline. Järkevämpää on esimerkiksi kirjoittaa paperille tai tietokoneelle muistiinpanoja samaan aikaan kun tekee havainnoja. Muistiinpanojen tekemistä voidaan pitää eräänlaisena esianalyysinä. Tarkoituksenmukaista on kirjata ylös havainnot, jotka tutkimuksen problematiikan kannalta on oleellista, tärkeää ja liittyy tutkimuksen aihepiiriin (Valli & Aaltola toim. 2015, 156–157).

Tässä opinnäytetyössä tarkoituksena on havainnoida ensisijaisesti vaikeavammaisen lapsen ja hänen hoitajansa välistä vuorovaikutusta ja sen vuorovaikutuksen tukemisen erilaisia keinoja. Havainnoinnin tukena käytämme tekemäämme havainnointikaavaketta, joka löytyy liitteistä.

5.2 Haastattelu, sen nauhoittaminen ja litterointi

Haastattelun etuna on se, että aineiston keruuta voidaan säädellä joustavasti. Tilanteessa voidaan edetä vastaajaa myötäillen ja tilanteen edellyttämällä tavalla (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 205). Haastattelun ideana on yksinkertaisesti haluta tietää mitä joku ajattelee jostakin asiasta. Yksinkertaisinta ja tehokkainta on kysyä sitä häneltä suoraan (Valli & Aaltola toim. 2015, 27). Tutkimushaastattelu pohjautuu samoihin keinoihin ja vuorovaikutusta koskeviin oletuksiin kuin muutkin keskustelut. Kysymysten kysyminen, oletukset, ymmärrys ja kiinnostus toisen vastauksista pohjautuvat kielenoppimisen omaksumiseen varttuesamme yhteisömme jäseneksi. Tutkimushaastattelulla on kuitenkin erityinen tarkoitus ja roolit kuin arkikeskustelulla olisi. Tieto välittyy haastateltavan kautta haastattelijan ollessa tietämättömän roolissa. Haastattelu on käynnistetty haastattelijan aloitteesta (Ruusuvoori & Tiittula 2015, 22). Haastattelijä pyrkii saamaan selville häntä kiinnostavat asiat haastateltavalta kielellisen vuorovaikutuksen kautta (Valli & Aaltola toim. 2015, 27). Haastatteluvuorovaikutus voidaan nähdä merkityksellisenä keskeisenä osana tiedon tuottamisen prosessia. Tutkimuskysymykset ovat luonnollisesti olennaisena näkökulmana haastattelussa. Käytännöllä valmiita kysymyksiä pyritään varmistamaan, ettei haastattelijä pääse omilla mielipiteillään vaikuttamaan haastateltavan vastauksiin. Haastattelulla on aina tietty päämäärä (Ruusuvoori & Tiittula 2015, 10–23).

Yleisenä käytäntönä pidetään tutkimushaastattelun nauhoittamista. Mahdollisuus palata tilanteeseen uudelleen toimii haastattelijalle muistiapuna sekä tulkintojen tarkastelun välineenä. Näin haastattelua ja haastatteluvuorovaikutusta on mahdollista tarkastella lähemmin ja analysoida tarkemmin. Analyysia varten nauhoitukset on litteroitava. Litterointi tarkoittaa aineiston muuttamista kirjoitettuun muotoon. Tämä helpottaa usein tärkeiden yksityiskohtien huomioimista haastattelussa (Ruusuvoori & Tiittula 2015, 14–16).

Haastattelussa ja varsinkin sen nauhoittamisessa on aina otettava huomioon eettiset kysymykset, luottamus ja tutkimuslupa. Haastattelijan tulee kertoa haasta-

teltavalleen totuudenmukaisesti haastattelun tarkoitus ja mihin haastattelua käytetään. haastattelijan tulee säilyttää ja käsitellä saamiaan tietoja luottamuksellisesti ja huolehdittava haastateltavan anonymiteetin säilymisestä (Ruusuvuori & Tiittula 2015, 17).

6 HAASTATTELUISTA NOUSSEITA MIETTEITÄ

Haastattelimme opinnäytetyötämme varten neljää Erho-yksikön työntekijää, joista yksi oli yksikön johtaja, yksi oli varhaiskasvatuksenopettaja ja kaksi oli lastenhoitajia. Kolme haastattelua suoritimme etänä puhelimen välityksellä samalla äänittäen haastattelut litterointia varten, yksi haastatteluista toteutettiin kasvotusten. Haastattelumuodoksi valitsimme teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelun. Olimme ennen haastattelua valmisteilleet kaikille haastateltaville samat haastattelukysymykset, jotka olivat haastattelumme pohjana. Esitimme kuitenkin lisäkysymyksiä ja pidimme haastattelut keskustelunomaisina tuokiaina. Kaikki haastattelut toteutettiin anonyymisti. Alle olemme koonneet oleellisimpia pätkiä litteroiduista haastatteluista.

6.1 Voimauttava vuorovaikutus toiminnan perustana

Vuorovaikutus on koko Erho-yksikön toiminnan tärkein peruselementti. Voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmä on käytössä koko yksikön arjessa ja on osa toimintakulttuuria.

“Ihan menetelmänä on käytössä se voimauttavan vuorovaikutuksen ... menetelmä ... perusta on se että ollaan ... tavallaan semmosessa kumppanuussuhteessa sen henkilön kanssa kenen kanssa sitä vuorovaikutusta ollaan ja perustuu siihen semmoseen että et kuunnellaan ja annetaan sille lapselle tilaa ...

“Meidän lapsista kenelläkään ei oo tavallaan sitä ... verbaalista taitoa käydä sitä kommunikaatioo että ne on niitä ilmeitä, eleitä, ääniteitä ... itku, naurua millä he ... vuorovaikuttaa ja osottaa jotenki sitä heidän omaa ... kommunikointiaan ... lähtee mallintamaan sitä lapsen ... tuottamaa ... ääntä tai elettä, ilmettä. Perustuu tää voimauttava vuorovaikutus siihen semmoseen niin ku pienen vauvan ja äidin väliseen vuorovaikutukseen et missä se äiti ... lähtee mukailemaan niitä eleitä, ilmeitä ja sitä olotilaa ja liikkettä ... Voi olla hyvin

lyhyitä, hyvin pieniä hetkiä että sieltä löytyy se semmonen joku yhteinen sävel siinä vuorovaikutuksessa. Semmosia pieniä arvokkaita hetkiä ”

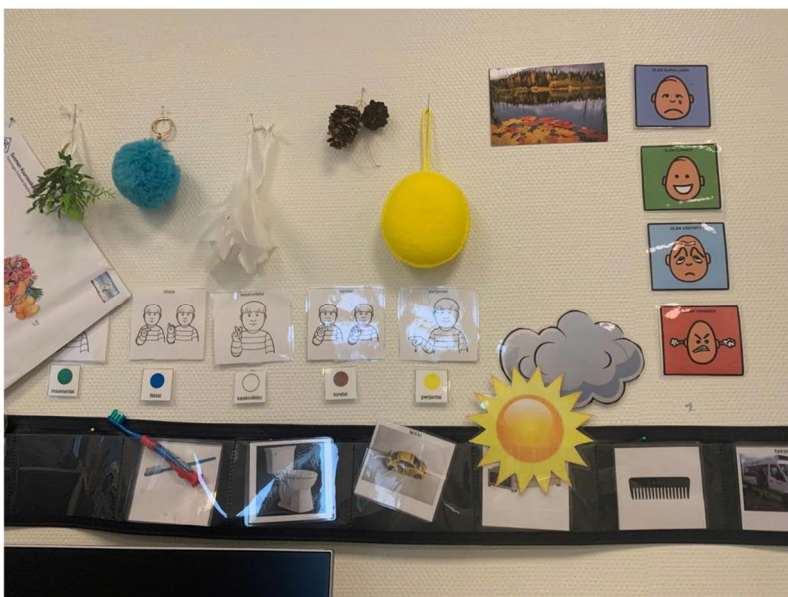
Erho-yksikössä on tunnistettu aikuisten vaikeus ymmärtää vaikeavammaista lasta, joka ei itse pysty tuottamaan verbaalista puhetta. Lapset kommunikoivat pienillä eleillä, ilmeillä, äänneillä, itkulla ja naurulla. Erhon työntekijät ovat oppineet käyttämään voimauttavan vuorovaikutuksen menetelmää, jossa kiinnitetään huomiota lasten hyvin pieniin ilmeisiin ja eleisiin ja yritetään tulkita lapsen ajatusmaailmaa ja olotilaa niiden perusteella. Aikuinen mukailee lapsen eleitä ja ilmeitä päästäkseen vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Kommunikaatiota harjoitellaan vuorottelemalla esim. soittamista, ääntelyä, taputtelua.

6.2 Kaikkea kokeillaan, jotta jokainen löytäisi tavan vaikuttaa ja olla vuorovaikutuksessa

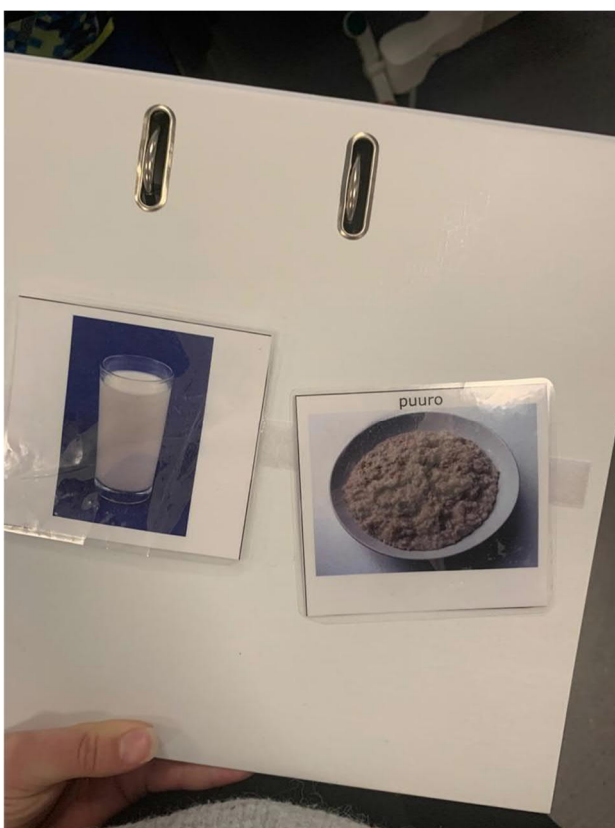
Lasten ja aikuisten välistä kommunikaatiota voidaan tukea erilaisin menetelmin. Kaikkia keinoja voidaan kokeilla, jotta löydetään lapselle kaikista sopivin apu kommunikaatioon.

”Ihan kaikki keinot mitä ikinä vaan voidaan käyttää, millä sitä ... tavallaan sitä vuorovaikutusta ja kommunikaatiota voidaan tukea että et on kuvat, on viittomat, on kehoviittomat ... kun kehon kautta tavallaan kosketuksen avulla ... lapselle voi havainnollistaa sitä asiaa mitä halutaan puhua ja mistä kerrotaan ... Kaikkien aistien kautta voi tulla se kommunikaatio”.

Arjessa käytetään paljon erilaisia viittomia ja tukikuvia kommunikaation helpottamiseksi (Kuva3). Moniaistisuus kommunikaatiossa hyödyttää etenkin lapsia, joilla on vaikeuksia vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi tukikuvia käytetään erilaisissa siirtymätilanteissa ja arjen tilanteissa (Kuva 4).

Kuva 3. Tukikuvia arjen toiminnoista ja viittomia viikonpäivistä

Kuva 4. Tukikuvat ruokailutilanteeseen

Kehoviittomilla voidaan kertoa lapselle mitä seuraavaksi tapahtuu. Kehoviittomilla käytetään erityisesti näkö- ja kuulovammaisten lasten kanssa. Kehoviittomat vii-

totaan sananmukaisesti kehoon. Lapselle voidaan esimerkiksi kertoa nenää koskemalla, että nyt laitetaan silmälasit tai suupieltä koskemalla, että nyt aletaan syömään.

6.3 Herkkyys ja havainnointi kyky auttaa huomaamaan lapsen aloiteteet

Lasten välisten vuorovaikutuksen tukeminen vaatii aikuiselta tietynlaista herkkyyttä ja hyvää havainnointi kykyä. Tällaiset tilanteet ovat paljon aikuisen tulkinnan varassa. Haastateltavat kokevat läsnäolon olevan yksi tärkeimmistä elementeistä, kun halutaan ymmärtää lapsen aloitteita.

“Läsnä olemissa ... tärkeätä se että sä huomaat että toi toinen haluaakin ... ottaa kontaktia siihen toiseen ... toiseen lapseen siinä vieressä ja mahdollistaa sitte keinolla tai toisella. Se on täällä kyllä semmonen et jos et oo tuntosarvet pystyssä ni paljon jää tilanteita niin ku tai asioita näkemättä monesta lapsesta ... näistä vuorovaikutuspyrkimyksistä tai tämmösistä”.

Aikuinen toimii mahdollistajana lasten väliselle vuorovaikutukselle. Joskus se tarkoittaa sitä, että aikuinen tuo fyysisesti lapsen toisen lapsen luo kosketus etäisyydelle, jotta heillä on mahdollisuus vuorovaikutukseen.

“Ollaan kosketus etäisyydellä et jos lapset on pyörätuoleissa tai jossain seisomatelineissa et siinä voi ... se kaveri on riittävän lähellä että tavallaan tulee se tunne siitä et se toinen ihminen on siinä lähellä, koska välttämättä myöskään se lapsen näkökykykään ei ihan riitä havainnoimaan sitä että et kuinka lähellä toinen on. Juurikin sen kosketuksen avulla että se kaveri voi siinä vähän hipsuttaa sun jostakin kädestä tai pääsee vähän koskemaan johonki ... Paljon on tarjottu sitä mahdollisuutta... niin kyllä sieltä me ollaan tulkittu et semmosia kaverisuhteita sieltä on löytyny, että et kyl he tunnistaa jotenki, ne et nää on nää meidän kaverit ku on tässä nyt likikkäin”.

Työntekijät ovat tulkinneet tiettyjen lasten viihtyvän keskenään. Ohjaajien tehtävänä on mahdollistaa kaverisuhteiden luominen ja auttaa niiden ylläpitämisessä. Aikuinen auttaa lapset yhteiseen leikkiin ja luo mahdollisuuksia yhteyden löytämiseen.

“Et se voi olla se joku ihan muutamia sekunteja kestävä joku katse minkä se lapsi esimerkiksi kohdistaa sinuun tai että se voi olla joku pieni hymy mikä sieltä tulee, et tavallaan siinä niin ku voi ehkä aikuinen sen tulkita että nyt tästä ollaan niin ku toinen toisiamme kuultu ... huomaa että, et lapset jotenki niin ku keskenäänkin ehkä saa jonku sellasen hetken että he jotenki selkeästi pyrkii niin ku tavallaan siihen kontaktiin toistensa kanssa ... sellaisia ilon hetkiä ... nyt on niin ku, että jotain tehty täs oikein”

“Lapsi joka on käytännössä katsoen sängyssä vaan eikä pysty sieltä itse liikkumaan, niin se että hänet sitten otetaan sinne lattiapatjalle mukaan kaikkien keskelle missä sit vähä voi se joku kaveri pikkusen vähä hipsuttaa jostaki jalasta tai kädestä ... se tunne siinä ympärillä ja ne toisten lasten äänet ... kyl ne on niitä ehkä niitä parhaita ... mistä sit jotenki kokee sen että ... että lapset niistä niin ku nauttii selvästi”.

Lapsen kokemus siitä, että hänellä ja hänen mielipiteillään on merkitystä herättää lapsessa moninaisia myönteisiä tuntemuksia, Lapsi kokee olevansa hyväksytty, kuuluvansa ryhmään, iloa ja ylpeyttä omasta osaamisestaan (Leskisenoja 2019, 154). Jokaisella lapsella on oikeus osallistua ja olla osallisena.

Kuva 5. Tukikuva (syödä)

Kuva 6. Tukiviittoma (syödä)

“Me aikuiset ... pyritään paljon sanottamaan sitä kaikkea mitä tehdään. Puhutaan ääneen sitä mitä ollaan tekemässä ... Mehän ei ihan sataprosenttisesti koskaan voida meidän lapsista sanoa että kuinka paljon kukakin ... loppujen lopuks ymmärtää”.

“Sitte tietysti jos lapsi ei kuule tai muuta tai näe niin sitte tukiviittomilla kerrotaan asioita ja ... ihan niin ku tehdään asioita tiettäväks sille lapselle”.

Vuorovaikutuksen kannalta on tärkeää, että aikuinen sanoittaa lapselle mitä tapahtuu silloin kun lapsella on puutteita havainnointi kyvyssä. Sanoittaminen luo lapselle turvaa. Sanoittamisen lisäksi voidaan tukikuvien (Kuva 5) tai tukiviittomien (Kuva 6) avulla kertoa lapselle mitä tapahtuu.

6.4 Tärkeintä on kuunnella ja olla läsnä

Haastatteluissa jokainen työntekijä nosti puheissaan esiin kuuntelemisen, pysähtymisen ja läsnäolemisen tärkeyden.

“Kiinnostus ja läsnäolo on se kaikkein tärkein ... et ei se et osaako tiettyllä lailla tehdä asioita tai näin mut se, että sä oot niin ku aidosti ... kiinnostunu joko siitä, että lapset haluaa sun kanssa olla vuorovaikutuksessa tai sitte et haluaa olla vuorovaikutuksessa toiseen lapseen ...

totta kai se vaikuttaa ... vaikuttaa sit siihen että on aikaa pysähtyä siihen aidosti kuuntelee ja oleen sit siinä läsnä siinä tilanteessa ... lapsista huomaa et he oppii tunnistaa meitä ... äänen tai muun perusteella oppii seuraan niin ku ... aikuisenki tekemisiä sillain niin ku erilailla”

Kuunteleminen ja aito läsnäoleminen ovat erityisen tärkeitä elementtejä, jotta vuorovaikutustilanteet onnistuvat (Kuva 7). Kyse on jatkuvasta havainnoinnista, sekä eleiden ja ilmeiden lukemisesta. Lasten eleet ja aloitteet voivat olla hyvin pieniä ja uuteen lapseen tutustuessa niiden huomaamiseen menee aikaa. Tilanteisiin pitää siksi pystyä pysähtymään. Lapset oppivat tunnistamaan ryhmän aikuisia esimerkiksi äänen tai jonkin muun tunnistettavan piirteen avulla. Rutiinit ja aikuisen pysähtyminen vuorovaikutus tilanteisiin antavat turvallisuuden tunteen lapselle. Tunteen, että tässä on nyt joku tuttu ihminen vieressä ja hän tuntee minut.

Kuva 7. Läsnäoleminen voi olla juttelua, kuuntelua tai vaikka varpaiden kutittelua

6.5 Kiire ja kipu

Päivät ovat kullakin lapsella vaihtelevia. Tilanteet muuttuvat hetkessä ja toiminta pyritään toteuttaa mahdollisimman lapsilähtöisesti. Siksi ajoittain työntekijät kokevat kiireentuntua tai vaikeutta pysähtyä lapsen äärelle sillä on useampi asia hoidettavana samaan aikaan.

“Kyllä se on se ihan ehdottomasti ne sellaset että ... aikuiset mennä viuhtoo ja muka se joku kiire olevinaan ... “

” Toistakymmentä lasta olis ja sit niitä olis yhtä paljon aikuisia niin ei... ei se ois kyllä aika moista”

Haastateltavat kokevat nykyisen ryhmäkoon hyväksi. Ajatus isommasta ryhmäkoosta selvästi herättää negatiivisia ajatuksia. Isompi ryhmäkoko voisi lisätä kiireentuntua. Kiire vaikuttaa niin aikuisen kykyyn pysähtyä tilanteeseen kuin havainnoida lapsen viestejä. Lapsiin kiire ja ohi kulkevat ja kiirehtivät aikuiset vaikuttaa siten, että lapsen on vaikea kiinnittää huomiotaan henkilöön jonka kanssa on siinä hetkessä vuorovaikutuksessa. Lapselle tulee näissä tilanteissa liikaa informaatiota ja aisti-viestejä samaan aikaan.

“Lasten päivätkään ei aina mitenkään sellasia tasalaatusia, että et siellä voi olla päiviä jolloin voi olla hyvinki kivuliasta jostain syystä sen lapsen oleminen ja silloin tavallaan se voi olla aika sellasta niin ku hankalaa se ... et silloin pyritään vaan tietysti lukemaan sitä lapsen olo tilaa ja saattaa sitä niin ku yleisvointia ja oloa sellaseks mahollisimman hyväksi “

“Nyt mää rupesin miettiin yhtä meidän lasta kun hän ei pysty puhuun eikä kommunikoimaan millään tavalla kun hän on täysin halvaantunut, silmät liikkuu.. hänen kanssa kommunikointi on niin haastavaa kun häneltä ei saa yhtään mitään takaisin..ei minkäänlaista ääntelyä tai mitään... kun kuitenkin

aika monella meidän lapsella on kuitenkin niin, että pystyy näyttämään ne tunteen.. ilot ja surut... mut hänen kanssa on kyllä tosi haastavaa siinä mielessä”

Haastateltavat toivat myös keskusteluissa ilmi kokevansa erityisen haastavana lapsen reagoimattomuuden. Kun lapsi ei pysty näyttämään edes tunteitaan on hyvin vaikea tulkita lapsen tarpeita. Varmaksi ei voi tietää ymmärtääkö lapsi mitä hänen ympärillään tapahtuu. Kaikki on tällöin tulkinnan varassa, joka luo ison vastuun ammattilaiselle.

7 HAVAINNOINTI

Havainnoimme Erhon toimintaa paikan päällä neljänä päivänä. Olimme mukana erilaisissa arjen tilanteissa ja virkkeellisissä tuokioissa. Olimme niin sanottuina passiivisina tarkkailijoina tilanteissa, emmekä osallistuneet toimintaan havainnointiemme aikana. Näimme erilaisia konkreettisia menetelmiä ja keinoja, joita ohjaajat käyttävät tukeakseen lasten vuorovaikutusta. Otimme tilanteissa ja tiloista kuvia havainnointi päivien aikana. Kuvasimme tiloja ja lapsia huomioiden lasten yksityisyydensuojan.

Havainnoidessa meille välittyi rauhallinen tunnelma ja kiireettömyys, joka vallitsi Erho-yksikössä. Havainnoimme tilanteita havainnointia varten tekemämme sapluunan kautta, jotta ottaisimme monipuolisesti huomioon kaikki kohtaamisen eri osa-alueet. Tarkkailimme ohjaajien äänenkäyttöä ja reagointia lapsen viesteihin. Tarkastelimme myös lapsen ääntelyä ja reagointia ohjaajalta tuleviin viesteihin. Keskityimme myös tarkkailemaan katsekontaktia, kosketusta, eleitä ja molemmin puolista kontaktin ottamista.

“Yhdellä lapsista on syntymäpäivä. Pöydälle on asetettu värikkäitä valoja. Päivänsankari saa triangelin käteensä ja soittaa sitä avustettuna 5 kertaa. Ohjaaja ottaa lasta kädestä kiinni, kertoo lapselle, että on hänen syntymäpäivänsä ja että hän täyttää 5 vuotta. Laskee lapsen kädestä sormia saman verran. Lapsi hymyilee ja katsoo ohjaajaa silmiin. Ohjaaja heiluttaa lapsen kättä tahdissa, kun lauletaan ”paljon onnea vaan”, lapsi hymyilee ja katsoo välillä silmiin. Laulu lauletaan myös englanniksi. Ohjaaja antaa jokaiselle lapselle soittokellon. Lapset saavat vuorotellen soittaa kello, kutakin synttärিসankarin vuotta kohden.

Lapset valitsevat avustettuina soittoputket itselleen. Kaikkia autetaan rumuttamaan pöytää putkilla musiikin tahdissa. Yksi lapsista meinaa alkaa it-

kemään, ohjaaja tyynnyttelee lasta ja antaa putken hänen käteensä. Sankari innostuu ja alkaa heilumaan tuolillaan. Lapsi sanoo monta kertaa ”nam nam nam nam.” ”onko hyvää? Nam nam nam nam.” Ohjaaja vastaa ja katsoo silmiin. “

(Havainnointi tilanne)

Syntymäpäivien juhlinta oli oiva esimerkki, miten lapsia osallistetaan käsillä olevaan teemaan ja kuinka jokainen voi osallistua omilla taidoillaan. Tilanne oli myös hyvin moniaistinen, oli värikkäitä valoja, erilaisia ääniä ja makuja. Tilanne oli myös samaan aikaan opettavainen, sillä samalla harjoiteltiin myös omaa vuoroa, laskeamista, soittamista ja syntymäpäivä laulukin laulettiin kahdella kielellä.

“Ohjaaja siirtää pyörätuolia, jotta lapsi ylettyy leikkiin paremmin, asettaa lapsen käden narulle ja nostaa kättä leikin mukana, katsoo silmiin samalla kun lukee runon”

(Havainnointi tilanne)

Ohjaajat usein auttavat konkreettisesti lapsia leikin aloituksessa. Toisinaan lapsi täytyy avustaa esimerkiksi lähemmäksi muita lapsia tai lelua. Näin ohjaajat tukevat ja edesauttavat lasten kaverisuhteiden syntymistä ja ylläpitämistä sekä mahdollistavat lasten osallistumista päivittäisiin tuokioihin.

“Ohjaaja antaa lapselle kuvakortin missä on leivän kuva, pilkkoo leipää lapsen eteen, lapsi ei suostu ottamaan leipää käteensä, ohjaaja antaa kuvakortin missä on maidon kuva, antaa lapselle nokkamukin, lapsi juo ensin autettuna sitten itsenäisesti kaiken kerralla, ohjaaja sanoo ”pitäisi pitää taukoa välillä?”, ohjaaja yrittää antaa uudestaan leipää lapsen käteen, nyt lapsi ottaa sen käteensä, lapsi sanoo ”tätätätä” leipää syödessään”

(Havainnointi tilanne)

Kuvakortteja käytetään päivittäin Erho-yksikössä tukemaan lasten jokapäiväisiä askareita. Lapsi saa näin sekä visuaalisen että sanallisen ohjeistuksen käsillä

olevaan askareeseen, jolloin tieto tavoittaa lapsen useampaa reittiä. Kuvakorteilla, joissa on esimerkiksi maidon tai ruuan kuva pyritään opettamaan lapsille valinnan mahdollisuutta. Lapsi voi esimerkiksi osoittaa kuvaa kertoakseen mitä haluaa. Tukikuvalla kerrotaan mitä tällä hetkellä tapahtuu, esimerkiksi lapselle kerrotaan, että nyt syödään.

“Lapsi pitää meteliä, ohjaaja vetää pyörätuolin luokseen ja haluaa lasta, raputtaa lapsen selkää, lapsi pitää ääntä, ohjaaja pörröttää hänen hiuksiaan, ohjaaja kääntää selän, lapsi ottaa kiinni ohjaajan hihasta, ohjaaja katsoo lasta silmiin ja sanoo syövänsä nyt”

(Havainnointi tilanne)

Ohjaajat huomioivat herkästi lasten ääntelyitä ja niihin reagoidaan matalalla kynnyksellä katseella, kosketuksella ja puheella. Ohjaajat pyrkivät toisaalta pitämään päivittäisen metelin rauhallisena koska toiset lapset saattavat reagoida kovaan ääneen negatiivisesti. Ohjaajat huomioivat lapsen puolelta tapahtuvan sanattoman kommunikaation herkästi. Lapsen tarttuessa ohjaajan vaatteeseen, ohjaaja kääntyy heti lapsen puoleen ja kertoo lapselle mitä on tekemässä.

Ohjattu opetustilanne, jossa läsnä vain erityisopettaja ja lapsi. Tämä tuokio on lapsen eskari opetus tuokio. Ohjaajalla on kasvomaski koronan takia päällään, mikä estää lasta näkemästä kasvonilmeitä.

”Ohjaaja ohjaa lasta kädestä pitäen koskettamaan soittimen näppäimiä ja tuottamaan erilaisia ääniä sillä, lapsi katsoo soitinta, katse harhailee välillä muualle, ohjaaja kannustaa koko ajan omalla puheellaan ja kehumalla, sanoittaa koko ajan mitä lapsi tekee ja millainen ääni syntyy, kannustaa aktiivisesti lasta käyttämään muutakin otetta kuin lapsen suosimaa peukalo otetta. Kannustaa lasta myös katsomaan alaspäin ja toimimaan alaviistoon kun lapsi itse haluaisi suosia mieluummin ylöspäin suuntautuvia liikkeitä. Lapsen katseen harhaillessa ohjaa lapsen puheellaan ja käsillään takaisin käsillä olevaan toimintaan.

Antaa lapsen valita kuvakorteista haluaako lapsi leikkiä vielä soittimella vai vaihtaa duploihin, ohjaa lasta käyttämään myös vasenta kättään soittimen kanssa, kehuu kun lapsi toimii toivotulla tavalla, kannustaa lasta siirtymään seuraavaan toimintaan kuvakortin avulla.

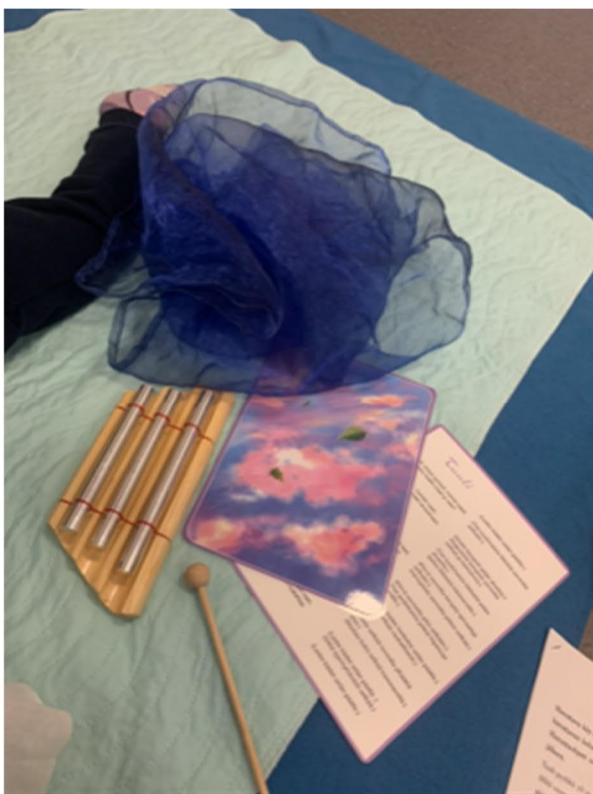
Kehuu ja taputtaa käsiään, kun lapsi saa palikat irti alustasta, harjoittelevat puristusotteen kehittymistä vahvemmaksiksi.

Katsekontakti ohjaajan kanssa vähäistä lapsen keskittyessä enemmän pariin, lapsi kuitenkin mukana toiminnassa koko ajan, kuuntelee.

Lopetus tilanne, lapsi välttelee aluksi katsekontaktia mutta katsoo lopuksi silmiin, lapsi nojautuu ohjaajaan. Ohjaaja ojentaa kätensä lasta kohti tukeakseen häntä seisomaan, lapsi nauraa, kun ohjaaja kehuu lasta seisomisesta”

(Havainnointi tilanne)

Lapsille pidetään säännöllisin välein omia ohjattuja tuokioita, missä lapsi pääsee ohjatusti harjoittelemaan taitoja, joista on hyötyä nimenomaan juuri kyseiselle lapselle (Kuva 8). Lapsen varhaiskasvatus suunnitelmaa tehtäessä otetaan huomioon lapsen taidot ja asetetaan yksilöllisiä tavoitteita. Ryhmän toiminta suunnitellaan lasten taitojen ja tavoitteiden pohjalta. Lapsen kanssa voidaan harjoitella lapsen omien tavoitteiden mukaisia taitoja myös kahden kesken. Lapsen saattaa olla helpompi keskittyä käsillä olevaan asiaan Tuokiot ovat etukäteen suunniteltuja ja räätälöityjä kunkin lapsen erityistarpeisiin. Tuokioissa hyödynnetään mm. lapsen kuulo-, näkö ja tuntoaistia.

Kuva 8. Lapsi harjoittelee vatsamakuulla oloa, rauhoittumista ja vuorovaikutusta. Aikuinen tekee lapselle satuhieronnan.

“Lapselle on annettu papukaija, joka nauhoittaa äänet ja toistaa ne saman tien, kannustaa lasta tuottamaan ääntä, ohjaaja ajaa traktorilla lapsen selkää pitkin, lapsi kyyristyy ja siristelee silmiään, ohjaaja jättää traktorin lapsen ulottuville ja lähtee kauemmas, lapsi alkaa tutkimaan traktoria”

(Havainnointi tilanne)

Kuva 9. Pehmopapukaija

Puhuva pehmopapukaija on yksi konkreettisista välineistä, joilla voidaan tukea lapsen kielen kehitystä (Kuva 9). Papukaija toistaa kaiken mitä sille puhutaan rohkaisten näin lasta tuottamaan erilaisia ääniteitä ja ääniä. Niin kuin vauva oppii puhetta kuulemalla sitä vanhemmiltaan, puhuva papukaija tukee kielenkehitystä samalla idealla.

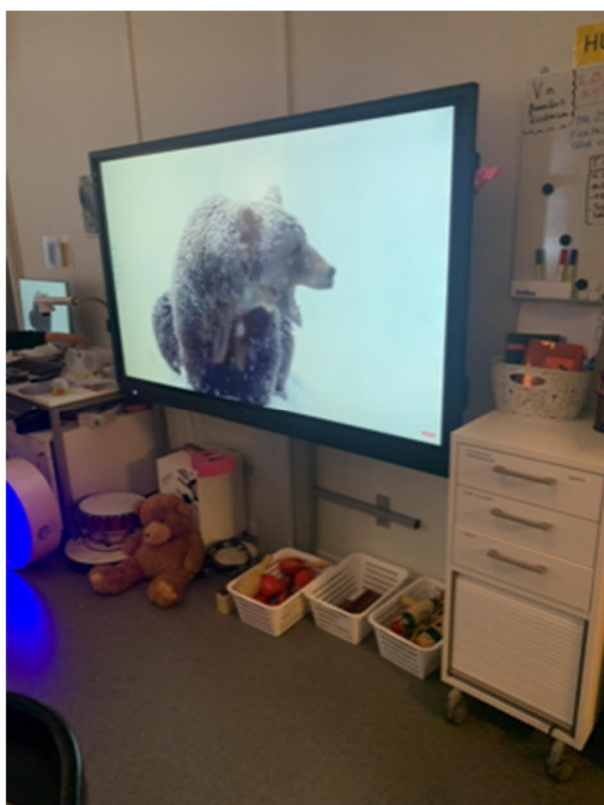
“Pöydän ääressä oleva lapsi otetaan syliin istumaan, ohjaaja kantaa lapsen katsomaan seinällä olevia valokuvia, ”katso tuossa olet sinä”, lapsi nauraa innoissaan, tarttuu ohjaajan hiuksiin kiinni, ohjaaja irrottaa otteen varovasti, kantaa lapsen takaisin pöydän ääreen, istuvat edelleen sylikkäin, kysyy lapselta ”oletko ... (ohjaajan nimi) poika?”, lapsi vastaa ”oooo”, ohjaaja esittelee lapselle pöytäkoristetta, lapsi sanoo ”gjoigjoigjoi”, ohjaaja toistaa tämän samalla äänellä, näyttää lapselle kännykältä kissan kuvaa, ”kato kissa, mjau mjau”, lapsi katsoo kuvaa, kurottua hetken päästä pöydälle laitettua kännykää itselleen”

(Havainnointi tilanne)

Lasten kanssa tehdään samanlaisia asioita kuin lasten, joilla ei ole kehitysvammaa. Lapsille esitellään lapsesta otettuja kuvia ja jokapäiväiseen elämään liittyviä asioita ja nimetään niitä.

“Ohjaaja laittaa viikonpäivälaulun tulemaan suurelta näytöltä, kääntää lapset (3) näyttöä kohti, laulaa mukana, koskettaa lähintä lasta musiikin tahdissa. joka päivälle on laulussa oma tunnuksensa (mansikka, ketsuppi yms.) hoitaja näyttää sopivaa esinettä sanojen mukana, laulaa laulua ja soittaa välillä soitinta. Lapsi rummuttaa kädellään pöytää, hoitaja rummuttaa samaan tahtiin”

(Havainnointi tilanne)

Kuva 10. Suurta näyttöä käytetään monipuolisesti arjessa

Päivähuoneessa on suuri kosketusnäyttö, jolta esitetään usein lasten kehitystä tukevia lauluja, videoita ja pelejä (Kuva 10). Ohjaajat pyrkivät aktivoimaan ja osallistamaan lapsia musiikin ja hauskojen videoiden avulla. Laulut ja erilaiset videot osaltaan tukevat lasten kielenkehitystä ja harjoittavat samalla mm. näönkäyttöä lapsilla, joilla on esimerkiksi aivoperäinen näkövamma.

“Ohjaaja laittaa uuden laulun tulemaan, laulussa on viitottuja sanoja. Hoitaja viittoo mukana ja laulaa. Katsoo lapsia silmiin vuorotellen. Yksi lapsista katsoo takaisin. Hoitaja huomaa sen ja korostaa laulua ja viittomia lapselle. Laulun loputtua toistaa viimeistä sanaa ja sen viittomaa (Kiitos) lapsille”

(Havainnointi tilanne)

Ohjaajat käyttävät työssään myös toisinaan tukiviittomia tukemaan kommunikaatiota lasten kanssa. Ohjaajat ovat myös tarkkaavaisia lasten suhteen; jos joku lapsista osoittaa selvää kiinnostusta esimerkiksi viittomia kohtaan, lasta kannustetaan opettelemaan viittomia ohjaajan viittoessa korostuneesti lapselle.

“Lapsi pitää kovaa ääntä. Ohjaaja puhuu lapselle ensin suomea ja sitten englantia (maahanmuuttaja taustainen lapsi). Katsoo lasta silmiin ja kehoittaa lasta olemaan hiljempaa”

(Havainnointi tilanne)

Jotkut lapsista ovat maahanmuuttaja taustaisia ja heidän kotikielensä saattaa olla jokin muu kieli. Ohjaajat huomioivat tämän ja saattavat toistaa sanomansa kehotukset suomen lisäksi myös lapsen omalla äidinkielellä, mikäli taitoa käyttää kieltä on.

“Pyörätuolissa oleva lapsi pyörittää itse rengasta niin että pyörätuoli liikkuu eteenpäin. Lapsi liikkuu suuren näytön luokse. Ohjaaja seuraa vierestä ja sanoo ” hienosti ... (lapsen nimi) hienosti.” Lapsi koskettaa näyttöä ja saa sen päälle. Hoitaja laittaa piirustusohjelman päälle, että lapsi voi kädellään piirtää näyttöön. Estää lasta lyömästä näyttöä ja sanoo sen menevän rikki lyömisestä. Lapsi äänтелеe kovaan ääneen. Ohjaaja tulee viereen ja hyssyttää ja sanoo ettei lapsi pitäisi niin kovaa ääntä. Lapsi kurottaa käteensä lelun näytön alta. Lapsi helistää sitä ja laittaa sen välillä suuhunsa. Lelu tippuu ja lapsi alkaa lyömään näyttöä uudestaan”

(Havainnointi tilanne)

Vaikeasti vammaiset lapset ovat valitettavan usein liikunnallisesti hyvin rajoittuneita. Erho-yksikössä lasten omatoimista liikkumista pyritään tukemaan monin eri tavoin. Lasten liikkumista ja omatoimisuutta tuetaan erilaisilla apuvälineillä. Lapset joilla on kykyä itsenäiseen liikkumiseen voivat käyttää liikkumiseen esimerkiksi pyörätuolia. Sitä että lapsi on ymmärtänyt pääsevänsä liikkumaan pyörittämällä pyörätuolin rengasta, voidaan pitää suurena edistyksenä lapsen liikkumiselle. Kaikki lapset eivät tätä koskaan kasvaessaan saavuta. Päivähuoneen suurta kosketusnäyttöä voidaan pitää suurena houkuttimena lapsille tässä tilanteessa. Päälle jätetty näyttö saattaa aktivoida lapsen kokeilemaan liikkeelle lähtöä. Valtaosalla Erho-yksikön lapsista seisominen on myös hankalaa ja sitä varten on kehitelty apuvälineeksi erilaisia lapsille räätälöityjä seisomatukia. Lapset harjoittelevat tuen avulla turvallisesti seisomista ja itsensä kannattelua. Seisomavälineitä käytetään esimerkiksi ryhmän musiikkituokioissa, jolloin lapselle annetaan erilaisia aistielämyksiä ja seisomisen harjoittelu sujuu mukavammin.

“Lapsi meinaa alkaa itkemään, kun ruokapumppu antaa hänelle ruokaa. Ohjaaja istuu viereen ja taputtaa lasta polvelle ja sanoo ”ei mitään hätää” silitteää lapsen jalkaa. Lapsi hymyilee. ”mitä sä naurat ... (ohjaajan nimi) lle, mitä?” Ohjaaja kysyy iloisesti. Lapsi katsoo ohjaajaan ja ohjaaja vastaa katseeseen”

(Havainnointi tilanne)

Toisinaan lapsi saattaa kokea päivittäiset toiminnot jostain syystä kivulloisena. Ohjaajat huomioivat herkästi lapsen pahaa oloa ja pyrkivät puheella, katsekontaktilla ja kosketuksella lievittämään lapsen kipua. Ohjaajat arvioivat myös päivittäin lapsen vointia. Osalla lapsista on erilaisia lääkkeitä esimerkiksi kivun lievitykseen. Ohjaajien vastuulla on arvioida lapsen olotilaa ja tarvetta tarvittavalle lääkkeelle. Lapset ovat monisairaita ja toisinaan lasten vointi saattaa nopeastikin huonontua. Tällöin ensimmäisenä informoidaan lapsen vanhempaa ja tarvittaessa konsultoidaan hätäkeskusta (112), mikäli tilanne ja lapsen olo vaatii ensihoitoa.

“Lapsi (poika) istuu maassa. Ohjaaja istuu vastapäätä ja ottaa lasta käsistä kiinni ja kannustaa lasta heijaamaan itseään. Lopulta lapsi nousee polvilleen, nauraa ja päästelee innostuneita ääniteitä. Ohjaaja nauraa ja toistaa samoja ääniteitä kuin lapsi. Ohjaajan äänenpaino ja sävy ovat samanlaiset kuin lapsellakin. Lapsi innostuu entisestään. Lapsi tutkii ohjaajaa katseellaan ja kädellään kasvojen ja rintakehän alueelta. Ohjaaja sallii lapsen tehdä tämän. Lapsi äänitelee innostuneesti.

Ohjaaja tekee matkimisesta ja toistamisesta leikin. Lapsi viihtyy selvästi ohjaajan kanssa.

Lapsi tavoittelee leluja hyllyltä kädellään. Ohjaaja kannustaa sanallisesti. Lapsi saa otteen lelulaatikon reunasta ja kaataa sen lattialle. Lelut leviävät joka paikkaan ja ohjaaja kasaa ne lapsen ympärille. ”

(Havainnointi tilanne)

Ohjaajat pyrkivät tekemään toistoja toimiessaan päivittäin lasten kanssa. Näin asioista jää helpommin muisti jälki niin lapsen mieleen kuin lapsen kehoon. Ohjaajat kannustavat lapsia liikkumaan monipuolisesti päivittäin mahdollistamalla lasten liikkumisen myös lattialla. Ohjaajat kannustavat lapsia liikkumaan kykujensä mukaan ja kokeilemaan erilaisia liikkumisen muotoja. Lapsen liikkeiden ja ääniteiden matkiminen toimii myös hyvänä kannustimena lapselle. Lapsille sallitaan myös uteliaisuus ja kehokontakti lapsen selkeästi ilmaistessa halunsa tutkia ohjaajan kasvoja.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tulkinnan tarkoituksena on se, että tutkija pohtii analyysin tuloksia ja tekee niiden pohjalta johtopäätöksiä. Tämä prosessi mahdollistaa sen, että esiin nousevat merkitykset selkiytyvät ja pohdinta syvenee (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2016, 229).

Saimme tutkimuksemme myötä paljon tietoa erilaista menetelmistä ja konkreettista keinoista, joilla vaikeavammaisen lapsen vuorovaikutusta voidaan tukea. Erhon toiminnassa korostuu etenkin moniaistisuus, jonka koemme olevan merkittävä tekijä vaikeavammaisen lapsen oppimisessa. Niin kuin jokainen lapsi myös vaikeavammaisen lapsi ymmärtää ja oppii eri tavalla, joku oppii kuulemalla, joku näkemällä, joku toisen esimerkistä ja joku kokeilemalla itse. Erhon arjessa lapsille annetaan monipuolisesti aistiärsyksiä. Erhon arjessa jutellaan, lauletaan, leikitään, kuunnellaan, katsellaan ja ihmetellään yhdessä. Arjessa näkyy värikkäitä valoja, erilaisia soittimia äänineen, erilaisia värejä ja erituntuisia leluja. Konkreettisenä vuorovaikutuksena tukena esiintyvät esimerkiksi tukikuvat, tuki- viittomat ja muut kommunikaation apuvälineet (esim. Puhuva papukaija). Erhon työntekijät pitävät tärkeänä läsnäoloa ja sitä että tilanteisiin pysähdytään. Arjessa ei suotta hoppuilla ja lapsille annetaan aikaa. Tätä edesauttaa resurssi mitoitus, jonka mukaan ohjaaja hoitaa yhtä lasta päivän ajan ikään kuin omaohjaajana. Tämä mahdollistaa sen, että aikuisella on aikaa pysähtyä ja kohdata lapsi aidosti, jolloin voidaan päästä vuorovaikutukseen.

Erhon lapset tarvitsevat erityistä tukea kaikkiin arjen toimiin. Ohjaaja sanoittaa lapselle mitä tapahtuu, tämä tuo lapselle turvallisuuden tunteen, tässä on joku auttamassa, joka tietää mitä tehdään ja tuntee minut. Tutustuminen lapsiin vie tietysti aikaa. Jokaisella lapsella on oma tapansa olla vuorovaikutuksessa ja on ohjaajan tehtävä löytää keinot, joilla voidaan luoda jonkinlainen yhteys.

Vuorovaikutustaidot karttuvat, kun lapsi saa runsaasti mahdollisuuksia kanssakäymiseen toisten kanssa. Oleellista näissä vuorovaikutustilanteissa on, että

lapsi saa harjoitella itsensä ilmaisemisen taitoja mutta myös seuraamaan miten muut ihmiset reagoivat hänen toimintaansa (Niemitalo-Haapola, Haapala & Ukola toim. 2020, 13–14).

Kokosimme alla olevaan taulukkoon keskeisimmät vuorovaikutusta edesauttavat sekä haastavat tekijät. Taulukko kokoaa tutkimus tuloksemme selkeään ja helposti luettavaan muotoon. Liitteenä (Liite 3) löydät saman taulukon tulostettavassa muodossa.

VUOROVAIKUTUKSEEN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT

VUOROVAIKUTUSTA EDESAUTAVAT TEKIJÄT	VUOROVAIKUTUSTA HAASTAVAT TAI HAITTAAVAT TEKIJÄT
AITO KIIINNOSTUS	KIIRE
HYVÄT HAVAINNOINTI TAIDOT	LIIAN ISO RYHMÄKOKO
KOMMUNIKOINTIA TUKEVAT MENETELMÄT(TUKIVIITTOMAT, KEHOVIITTOMAT, KUVAKORTIT)	LAPSEN KIPU TAI HUONO OLO
HERKKYYS JA LÄSNÄOLO /KUUNTELEMINEN JA TILANTEEN LUKEMINEN	YMPÄRISTÖ HAITAT (MELU, TILOJEN PUUTE TAI TOIMIMATTOMUUS, HÄIRIÖTEKIJÄT (ohi kulkevat ihmiset)
TOIMINNAN SANOITTAMINEN	FYSIOLOGISET TEKIJÄT (huono kuulo tai näkö, hahmottamisen vaikeus)
KATSEKONTAKTI	LAPSEN REAGOIMATTOMUUS (ymmärtääkö lapsi?)
KOSKETUS	

9 POHDINTA

9.1 Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessimme alussa lähdimme tutustumaan Erho-yksikköön ja saimme yksikön työntekijöiltä ehdotuksen opinnäytetyömme aiheelle. Erhon työntekijät ehdottivat aiheeksemme vaikeavammaisesta lapsen osallisuuden tukemisen. Pohdittuamme aiheita päädyimme rajaamaan sitä, jota tutkimus pysyisi sille määritellyissä raameissa. Päädyimme tutkimaan tarkemmin lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta.

Valitsimme tutkimusmenetelmiksi haastattelun ja havainnoinnin. Pystyimme näin saamaan työntekijöiltä ensikäden tietoa aiheesta. Pääsimme myös itse havainnoimaan jokapäiväisiä tilanteita Erhossa. Saimme ulkopuolisin silmin rauhassa tarkkailla vuorovaikutustilanteita sivustakatsojina, emme siis osallistuneet itse tilanteisiin vaan olimme koko ajan tarkkailijan roolissa. Suurin osa haastatteluista toteutettiin etäyhteyksin valitsevan koronavirus tilanteen vuoksi. Keräämäämme havainnointi aineistoa syvensimme haastatteluiden kautta.

Opinnäytetyö prosessimme alkoi loppuvuonna 2019. Prosessi piteni valitsevan koronatilanteen vuoksi, sillä emme päässeet suunnitellusti toteuttamaan havainnoiteja rajoitusten vuoksi ajallaan. Myös muut opinnot kärsivät koronarajoitusten takia, joka vaikutti osaltaan myös opinnäytetyö prosessiin. Pystyimme kuitenkin toteuttamaan opinnäytetyömme aineiston keruun havainnointi osuudet suunnitellusti alkuperäisen suunnitelmien mukaan koronarajoitusten helpottaessa.

9.2 Ammatillinen kasvu

Ammatillisessa mielessä opinnäytetyömme oli ammattitaitoamme rikastuttava ja meille mieluinen aihe tutkia. Pääsimme tutustumaan vaikeavammaisten lasten

päivähoito maailmaan, joka oli meille uusi kokemus. Saimme paljon uusia kokemuksia ja uutta ammatillista osaamista seuraamalla Erhon ammattilaisten työskentelyä ja tapaa kohdata lapset.

Näimme, miten vaikeasti vammaisten lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten omalla asennoitumisella työhön on iso merkitys. Lapsi on kohdattava arvostaen ja tilanteisiin täytyy pystyä pysähtymään. Katsekontaktilla, kosketuksella ja non-verbaalilla viestinnällä on suuri rooli vuorovaikutuksessa. Aito kiinnostus ja kyky olla läsnä sekä tulkita pieniäkin eleitä ja ilmeitä ovat ensiarvoisen tärkeitä työssä vaikeavammaisten lasten kanssa.

Ahonen & Roos korostavat kirjassaan, että laadukkaan pedagogiikan perustana on aina laadukas vuorovaikutus, jonka perustana puolestaan on aikuisen herkkyys (Ahonen, L & Roos, P 2021, 57). Työntekijältä vaaditaan siis tietynlaista erityistä herkkyyttä, jotta tämä osaa tulkita lasten tunnetiloja, kun lapsi ei itse pysty sanoittamaan tunteitaan tai tarpeitaan. Opimme ja saimme nähdä seuraessamme Erhon arkea, millaista pedagogiikka voi olla, kun otetaan huomioon monenlaiset erilaiset erityisintuen tarpeet. Ymmärsimme minkälaista ammattitaitoa ja osaamista vaaditaan erityislapsen kanssa työskentelevältä ammattilaiselta. Koemme saaneemme paljon ammatillista lisäosaamista ja arvokasta tietoa mitä voimme hyödyntää tulevaisuudessa työskennellessämme lasten kanssa varhaiskasvatuksessa tai muissa sektoreissa.

9.3 Jatkokehitysideat

Pohdimme opinnäytetyöprosessimme aikana mahdollisia jatkokehitysideoita liittyen vuorovaikutukseen lapsen ja aikuisen välillä. Uskomme, että Erhon kuin myös muiden päivähoitoyksiköiden työntekijät voisivat hyötyä konkreettisista ohjeista vuorovaikutukseen ja erityislapsen kohtaamiseen. Teemaa voisi tutkia vielä lisää ja tuottaa konkreettisen ohjekirjan, joita esimerkiksi uudet työntekijät tai opiskelijat voisivat hyödyntää aloittaessaan työskentelyä erityislapsen kanssa.

Ohjekirja antaisi konkreettisia vinkkejä ja neuvoja mitä ottaa huomioon vuorovaikutuksessa ja mitenkö kohtaamistilanteet onnistuisivat lapsen vuorovaikutuksen kyky huomioiden.

Nyt kun Erho-yksikön lapsen ja ohjaajan välistä vuorovaikutusta on tutkittu, olisi ehkä helpompaa paneutua syvällisemmin tutkimaan Erho-yksikön työntekijöiden alkuperäistä tutkimusaihetta eli lapsen osallisuuden toteutumista Erho-yksikössä. Toinen kiinnostava aihe tutkimukselle voisi olla Erho-yksikön ja lasten perheen välinen vuorovaikutus ja kohtaaminen. Erho-yksikkö on jatkuvassa vuorovaikutuksessa perheiden kanssa ja tukee perhettä tarvittaessa jalkautumalla perheen kotiin. Kiinnostavaa olisi tutkia miten perheet kokevat Erho-yksiköltä saamansa tuen helpottavan arkeansa.

LÄHTEET

Ahola, S. & Pollari, K. 2018. Lapsella on oikeus osallisuuteen - vammaisuudesta riippumatta. [URN ISBN 978-952-302-999-6.pdf \(julkari.fi\)](#) Luettu 19.5.2020

Ahonen L. 2017. 2.painos. Haastavat kasvatus tilanteet - Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä. PS-kustannus

Ahonen, L & Roos, P. 2021. Untuvikot- Alle 3-vuotiaiden pedagogiikka. Jyväskylä. PS-kustannus

Alila, K. & Parrila, S. (Toim.) 2011. Lapsen arki ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Oulu. Uniprint Oulu.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2016. Tutki ja kirjoita. Porvoo. Bookwell Oy.

Erhon esite. 2021. [Erhon_esite2021.pdf \(tampere.fi\)](#)

Kari, O., Laakso, S., Niskanen, T. & Seppänen, M. 2020. Vammaistyön käsikirja. Helsinki. Sanoma Pro Oy.

Kaski, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki. Sanoma Pro.

Koivunen P-L & Lehtinen T. 2015. Kasvu kiikarissa - Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä. PS-kustannus.

Leskisenoja Eliisa. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa. Jyväskylä. PS-kustannus.

Niemitalo-Haapola. E, Haapala. S & Ukkola. S(toim.) 2020. Lapsen kielenkehitys - Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. Jyväskylä PS-kustannus.

Opetushallitus. 2019. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Helsinki. Punamusta Oy

Pihlaja, P. & Viitala R. 2019. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä. PS-kustannus.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2015. Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere. Vastapaino.

Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 – metodin valinta ja aineistonkeruu: vinkkejä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä. PS-kustannus.

LIITTEET

Liite 1. Havainnointi runko

Havainnointi runko

Havainnoija:	Lapsen nimi: Tilanne:
Äänen käyttö (Aikuisen) Reaktio (Lapsen)	
Äänen käyttö (Lapsen) Reaktio (Aikuisen)	
Molemminpuolinen katsekontakti	
Molemminpuolinen kosketus, keholliset eleet ja kontaktin ottaminen	
Muita huomioita?	
Päivämäärä:	

Liite 2. Haastattelun runko

Haastattelu

Pohjakoulutus:

Työnimike:

Kauanko olet työskennellyt Erho-yksikössä?

Millaisin keinoin hoitajan ja lapsen keskinäistä vuorovaikutusta tuetaan?

Millaisin keinoin lapsien välistä vuorovaikutusta tuetaan?

Millaiset tekijät vaikuttavat positiivisesti onnistuneen vuorovaikutustilanteen syntymiseen?

Millaiset tekijät vaikuttavat negatiivisesti onnistuneen vuorovaikutustilanteen syntymiseen?

Liite.3 Vuorovaikutukseen vaikuttavat tekijät

